

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Daniel Mádr

**Mediální obraz SSSR ve vybraných komunistických a
lidoveckých týdenících v době tzv. třetí republiky (1945-1948)**

Rigorózní práce

Praha 2016

Bibliografický záznam

MÁDR, Daniel. *Mediální obraz SSSR ve vybraných komunistických a lidoveckých týdenících v době tzv. třetí republiky (1945-1948)*, 2016. 120 s. Rigorózní práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky.

Anotace

Mediální obraz SSSR ve vybraných komunistických a lidoveckých týdenících v době tzv. třetí republiky (1945-1948)

Práce se zabývá vybranými aspekty mediálního obrazu Sovětského svazu v době tzv. třetí republiky (1945-1948). Jejím cílem je analýza mechanismů konstrukce mediálního obrazu ve dvou týdenících Komunistické strany Československa a dvou týdenících Československé strany lidové. Dílčí cíl představuje snaha o komparaci podoby tzv. diskursu o SSSR mezi komunistickými a lidoveckými týdeníky a dále úsilí o případné zachycení diskursivní proměny ve sledovaném období. K dosažení cíle využíváme postupů kritické diskursivní analýzy inspirované návrhem J. P. Geeho.

První část práce představuje historiografický nástin specifických socio-politických podmínek tzv. třetí republiky, jejichž vymezení slouží jako vodítko pro identifikaci diskursivních strategií. Druhá, teoreticko-metodologická kapitola podává základní přehled o konceptuálním rámcovém ukotvení, který je použit pro analýzu textů. Výzkumná část posléze identifikuje, že některé diskursivní aspekty obrazu SSSR se v průběhu času v komunistickém a lidoveckém pojetí rozrůznňují, jiné jsou odlišné hned od počátku.

Abstract

Media image of the Soviet Union in selected Communist and Christian Democratic weeklies during the Third Czechoslovak Republic

The paper deals with selected aspects of the media image of the Soviet Union during the Third Czechoslovak Republic. Its aim is to analyze the mechanisms of media image construction in two journals of the Communist Party of Czechoslovakia and in two weeklies of the Czechoslovak People's Party. Partial aim represents an effort to compare the resemblance of discourse of the USSR between Communist and Christian Democratic journals and then effort to capture eventual changes of the discourse image during the analyzed period. To achieve the objective we use method of critical discourse analysis inspired by the design from the pen of J. P. Gee.

The first part presents historiographical outline of specific socio-political conditions of the Third Republic. Second, theoretical and methodological chapter provides an overview of the conceptual framework embedding that is used for the text analysis. The research part identifies that some discursive aspects of the image of the USSR in Communist and Christian Democratic conception seem to be diversifying over time, others are different from the outset.

Klíčová slova

Sovětský svaz, SSSR, třetí republika, KSČ, ČSL, komunisté, lidovci, mediální obraz, diskurz, diskursivní analýza

Keywords

Soviet Union, USSR, the Third Czechoslovak Republic, Communists, Christian Democrats, media image, discourse, discourse analysis

Rozsah práce

330 950 znaků

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze 9. 2. 2016

.....

podpis

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV
Teze RIGORÓZNÍ práce
Tyto teze tvoří přílohu „Přihlášky ke státní rigorózní zkoušce“

TUTO ČÁST VYPLŇUJE ŽADATEL:

Informace o žadateli:	Razítko podatelny:
Příjmení a jméno: Daniel Mádr	
E-mail: daniel@madr.cz	
Telefon (nejlépe mobilní): 773936322	
	katedra: k rukám:

Předpokládaný název rigorózní práce v češtině:
Mediální obraz SSSR ve vybraných komunistických a lidoveckých týdenících v době tzv. třetí republiky (1945-1948)

Předpokládaný název rigorózní práce v angličtině:
Media image of the Soviet Union in selected Communist and Christian Democratic weeklies during the Third Czechoslovak Republic

Předpokládaný termín předložení práce:
14. února 2014

Pedagog, s nímž byly teze konzultovány:

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování žadatelem (rozsah do 1000 znaků):

Předmětem zájmu této práce je přiblížit, jakým způsobem byl ve vybraných médiích konstruován mediální obraz SSSR v době tzv. Československé třetí republiky. Téma mediální prezentace Sovětského svazu jsme se vzhledem k přílišné obecnosti rozhodli vymežit (zúžit) prostřednictvím dvou tematických okruhů zaměřených na budování mezinárodně-politického obrazu Sovětského svazu na straně jedné a konstruování obrazu sovětského režimu (vč. ideologie marxismu-leninismu) na straně druhé.

Diskurs vztahující se k vybraným aspektům SSSR práce sleduje v období poválečného třiletí tzv. třetí republiky (květen 1945 až únor 1948). Osvobození a rozloučení s „nedokonalou minulostí“ se v politicko-sociálním životě třetí republiky snoubilo s předobrazem dokonalejšího lidově-demokratického řádu. Základní předpoklad práce tvoří přesvědčení, že specifické podmínky tzv. třetí republiky daly vzniknout rovněž specifickému mediálnímu diskursu o Sovětském svazu – osvoboditeli a hlavnímu spojenci Československa a pozdějšímu hegemónovi východního bloku. Pro účel práce bude použito nástrojů kritické diskursivní analýzy (inspirované návrhem J. P. Geeho), jejímž prostřednictvím se pokusíme uchopit podobu diskursu o SSSR jakožto nástroje konstruujícího mediální obraz s jistým mocenským záměrem.

Výzkum práce byl zpracován v rámci diplomové práce žadatele, nyní je práce pro účely rigorózního řízení rozšiřována.

Předpokládaný cíl rigorózní práce, původní přínos autora ke zpracování tématu, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (rozsah do 1200 znaků):

Cílem práce je popsat, jakým způsobem se ve zvolených komunistických a lidoveckých týdenících utvářely vybrané aspekty mediálního obrazu SSSR v období, které je z hlediska národních dějin považováno za přechodné. Dílčí cíl práce poté představuje snaha postihnout, jakým způsobem se širší politicko-společenská situace třetí republiky promítala do

partikulárního mediálního diskursu o SSSR.

Kontury mediální krajiny třetí republiky ovládané tiskem politických stran nabízí téma postihnout v perspektivě dvou politických soupeřů – Komunistické strany Československa (KSČ) a Československé strany lidové (ČSL).

V souvislosti se zaměřením výzkumu nás bude zajímat, jak (a zdali vůbec) se obraz SSSR v předestřeném období proměňoval a jak se tzv. diskurs o SSSR v analyzovaných týdenících lišil. Záměrem práce je odhalit zdánlivě skryté mechanismy a postupy, které konstruují mediální obraz prostřednictvím mocensko-ideologických vztahů.

Základní výzkumné otázky:

Jakým způsobem byl zobrazován Sovětský svaz jakožto aktér mezinárodně-politických vztahů? Jakým způsobem týdeníky pojednávaly o sovětském socialistickém zřízení a marxismu-leninismu?

Téma výzkumu tak, jak je navrženo, prozatím nebylo jiným autorem zpracováno.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Historický kontext

V této části zaměříme pozornost k pojednání o historických souvislostech. Kapitola je zamýšlená jako historicko-narativní sonda do období třetí republiky. Artikulovat budeme především témata související s domácími politicko-sociálními podmínkami a vztahem ČSR k Sovětskému svazu.

3. Teoretická a metodologická východiska

V kapitole představíme teoretická východiska pro analýzu mediálních textů, přičemž budeme vycházet z teoretických prací, které paradigmaticky čerpají z oblastí sociologie, mediálních studií, historie, případně kulturologie. Kapitulu strukturujeme podle pravidla klesající míry obecnosti.

3.1 Realita jako sociální konstrukt

3.2 Diskurs

3.3 Nastolování agendy

3.4 Ideologie a diskurs

3.5 Mody operandi ideologie

3.6 Kritická diskursivní analýza

4. Návrh výzkumu

V této kapitole se budeme věnovat vymezení výzkumného tématu, představíme základní a vedlejší výzkumné otázky a blíže definujeme zkoumaný materiál.

4.1 Téma a cíl výzkumu

4.2 Vedlejší výzkumné otázky

4.3 Analytické rozdělení sledovaného období

4.4 Metoda výzkumu a její reflexe

4.5 Definování výzkumného materiálu

5. Mediální obraz SSSR

Kapitola analyzuje vybrané aspekty mediálního obrazu Sovětského svazu tak, jak byly konstruovány prostřednictvím zvolených komunistických a lidoveckých týdeníků v období tzv. třetí republiky.

5.1 Mediální obraz SSSR od konce II. sv. války do květnových voleb 1946

5.2 Mediální obraz SSSR od voleb 1946 do odmítnutí Marshallova plánu

5.3 Mediální obraz SSSR od odmítnutí Marshallova plánu po únor 1948

6. Závěr

7. Diskuze

Vymezení podkladového materiálu (např. analyzované tituly a období, za které budou analyzovány) a metody (techniky) jeho zpracování:

Pro účely výzkumného záměru využijeme čtyř politických týdeníků, dvou vycházejících pod

hlavičkou KSČ (Tvorba a Nedělní noviny) a dvou pod záštitou ČSL (Obzory a Vývoj).

Analyzované období tvoří konec II. světové války (v Evropě) a komunistický převrat v únoru 1948. Výzkumný materiál budou tvořit všechna čísla příslušných týdeníků, která byla vydána mezi červnem 1945 a únorem 1948 s výjimkou vydání Nedělních novin, která vyšla po polovině roku 1947. Politicko-naučné zaměření Nedělních novin se totiž v druhé polovině roku 1947 změnilo. Periodikum se přejmenovalo na Haló nedělní noviny s podtitulem „oddech pro každého“ se zaměřením na volnočasové aktivity.

Na základě kvalitativní výběrové techniky zahrneme do výzkumu publicistické články ve zvolených týdenících tematicky související s mezinárodně-politickým obrazem SSSR, dále články artikující téma sovětského socialismu, marxismu-leninismu a příspěvky související s vytvářením typologie Sověta.

Metodou výzkumu práce bude kritická diskursivní analýza (KDA). Termínu diskurs rozumíme jako specifickému historicko-sociálně determinovanému způsobu výpovědi, jenž vymezuje a pojmenovává výseky sociální reality. Pro účel výzkumu využijeme metodu KDA, kterou podrobíme rozboru podle návodu inspirovaným Jamesem P. Geem.

Základní literatura (nejméně 10 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BEDNAŘÍK, P. 2004. „Český tisk v letech 1945–1948“ In Končelík, J., Köpplová, B., Prázová, I., Vykoukal, J. (eds.): Rozvoj české společnosti v Evropské unii III, Média, Teritoriální studia. Praha: Matfyzpresss. s. 132–144.

Článek se věnuje proměnám podoby českého tisku po druhé světové válce. Věnuje se zejména politicky orientovanému tisku jednotlivých stran Národní fronty a tzv. skryté cenzuře.

BERGER, P., LUCKMANN, T. 1999. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Brno: CDK.

Práce dvojice amerických autorů je systematickým teoretickým pojednáním o sociologii vědění. Autoři se soustředí na osvětlení svého základního chápání problému sociologie vědění a staví tento obor do středu zájmu sociologické disciplíny. Zároveň se pokoušejí o jeho aplikaci na úrovni subjektivního vědomí, tedy na budování teoretického mostu k problémům sociální psychologie.

BYSTROV, V. 2006. Svobodná nesvoboda. Praha: Vyšší odborná škola publicistiky.

Publikace Vladimíra Bystrova přináší příklady z historie komunistické a sovětizace československé společnosti po skončení druhé světové války ještě před uchvácením moci komunistickým režimem v roce 1948. Autor představuje téměř tři desítky dokumentů uložených v archivních fondech tehdejšího ministerstva vnitra vypovídajících o snaze umlčet konzervativní a pravicové názory šířené v médiích.

DRÁPALA, M. 2000. Na ztracené vartě Západu. Praha: Prostor.

Publikace přináší výběr z novinových a časopiseckých článků osmi autorů, které přes všechny rozdílnosti spojovalo společné přesvědčení: důsledně bránit demokratické hodnoty tváří v tvář rostoucímu tlaku totalizujících sil.

FAIRCLOUGH, N. 2010. Critical discourse analysis: the critical study of language. Harlow: Longman.

Fairclough se zaměřuje na diskursivní rovinu jazyka, jehož prostřednictvím je možné sledovat, jak jsou mocenské vztahy dominance uskutečňovány, sjednávány a reprodukovány. Neoddělitelnou součástí KDA je tudíž dle Fairclougha koncentrace na relace mezi médii a politickými zájmy.

FOUCAULT, M. 1994. Diskurs, autor, genealogie. Praha: Svoboda.

Tři studie významného francouzského filozofa a historika, které spojuje myšlenka o moci jako základním motivu lidské touhy po vědění.

GEE, J., P. 2005. An introduction to discourse analysis: theory and method. New York: Routledge.

James P. Gee vytvořil v práci konkrétní návod, jak v rámci diskursivní analýzy pracovat s textem, abychom byli schopni postihnout ideologické konotace zkoumaného materiálu. Geeho metodický návod vymezuje sedm diskursivních pilířů, pomocí nichž jsou konstruovány explicitní i implicitní

významy obsažené v textu. Jedná se o konstruování důležitosti, děje, identit, vztahů, názorů a souvislostí.

KAPLAN, K., TOMÁŠEK, D. 1994. O cenzuře v Československu v letech 1945-1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Práce se podrobně věnuje cenzurním opatřením pozvolna sílícím již v době třetí republiky a plně rozvinutým komunistickou mocí po únoru 1948.

KOCIÁN, J. 1991. Poválečný vývoj v Československu 1945-1948. Praha: Státní pedagogická nakladatelství.

Publikace sleduje historicko-sociální změny probíhající v Československu po II. světové válce. Kocián zohledňuje zejména pozvolné ustavování tzv. „lidově demokratického řádu“ zaštitěného stranami Národní fronty.

KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. 2010. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál.

Knihla mapuje nejdůležitější oblasti oboru z hlediska dějin cenzury, legislativy, tisku, televize, rozhlasu a dalších médií. Autoři postupují chronologicky podle jednotlivých etap rozvoje jednotlivých médií, zvláště se zabývá klíčovými etapami české historie. Knihu lze také číst jako dějiny Československa a České republiky ve 20. století z určitého zorného úhlu.

PICKERING, M. 2001. Stereotyping: the politics of representation. Basingstoke: Palgrave.

ŠKODOVÁ, M. (ed.). 2008. Agenda-setting: teoretické přístupy. Praha: AVČR.

Publikace představuje komplexní přehled několika rovin a konceptualizací jevu, souhrnně řazeného pod pojem agenda-setting. Navzdory obvyklým vymezením pojmu se pokouší o plastičtější tematizaci a kromě nastínění historického pozadí různých rovin uvedeného jevu se je pokouší uchopit jak teoreticky, tak metodologicky.

THOMPSON, J. 1990. Ideology and modern culture: critical social theory in the era of mass communication. Stanford: Stanford University Press.

John Thompson ve své práci konceptualizuje způsoby, jimiž stávající symbolické prostředky využívají vlastní aparát k udržování a reprodukci vztahů dominance, tj. k udržování a reprodukci stávajících diskursivních pravidel.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

FARA, P. 2012. Reflexe Gorbačovových reforem v deníku Rudé právo v období 1985-1990, FSV UK (diplomová práce).

LYSONKOVÁ, L. 2011. Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941, FSV UK (diplomová práce).

SIXTOVÁ, J. 2011. Ohlas událostí v Sovětském svazu v první polovině roku 1935 ve vybraném dobovém moravském tisku, PdF MU (bakalářská práce).

SVOBODA, P. 2009. Perestrojka v Sovětském svazu optikou českého tisku, FF MU (diplomová práce).

ŠLOLLAR, M. 2011. "Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak!" Měsíc československo-sovětského přátelství 1951-1953 na příkladu Brněnského kraje, FF MU (diplomová práce).

VEJMĚLKOVÁ, B. 2013. Rok 1921 v Rusku - ohlas v soudobém československém tisku, PdF MU (diplomová práce).

Datum / Podpis studenta

.....

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT **VYTIŠTĚNÉ** (včetně části, kterou vyplňuje institut!), **PODEPSANÉ** A VE **DVOU** VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY UK FSV. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI **VYZVEDNOUT** V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A **NECHAT VEVÁZAT** DO RIGORÓZNÍ PRÁCE.

TUTO ČÁST VYPLŇUJE INSTITUT:			
Vyjádření katedry:		Schváleno ☐	
		Neschváleno ☐	
Důvody případného neschválení práce		Téma je již zpracované ☐	
		Špatně formulované téma a cíl ☐	
		Špatně zvolená metoda práce ☐	
		Nedostatečná rešerše literatury ☐	
		Nevhodně zvolené prameny ☐	
		Nedostačující úroveň tezí ☐	
		Jiné	
		
		
Navržený konzultant	Souhlas konzultanta navrženého vedením institutu	Příjmení a jméno	Datum /Podpis
	
Návrhy na další konzultanty		Příjmení a jméno	Příjmení a jméno
	
Schválené teze převzal/a žadatel/ka		Příjmení a jméno	Datum /Podpis
	
Návrhy na oponenta:		Příjmení a jméno	
		